

Komunikacja między rodzicami a system wartości ich dorosłych dzieci

Communication between parents and their adult children's value system

Marta Komorowska-Pudło^a, Agnieszka Sameluk^b

^a *Dr hab. Marta Komorowska-Pudło**, <https://orcid.org/0000-0001-7222-0182>

Institut Pedagogiki, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Szczeciński

^b *Mgr Agnieszka Sameluk**, <https://orcid.org/0000-0003-1295-690X>

Institut Nauk Teologicznych, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Szczeciński

Abstrakt: System wartości każdego człowieka, czyli to, co jest dla niego cenne i najważniejsze, ściśle wiąże się z jakością jego funkcjonowania. W niniejszym artykule podjęto analizę dotyczącą wybranych rodzinnych uwarunkowań kształtowania systemu wartości u młodych dorosłych. W tym celu przeprowadzono badania wśród 252 mężczyzn i 252 kobiet i określono, w jakim stopniu oceniana retrospektywnie przez nich jakość komunikacji małżeńskiej rodziców (mierzona za pomocą Kwestionariusza Komunikacji Małżeńskiej Marii Kaźmierczak i Mieczysława Płopy) wiąże się z wyborem przez nich preferowanych wartości, opisywanych przez Maxa Schele- ra. Badania w pewnym tylko stopniu potwierdziły ów związek. Wynika z nich, że im wyżej ocenili respondenci jakość komunikacji małżeńskiej swoich rodziców, tym częściej wybierali wśród najważniejszych dla siebie wartości moralne, a w zależności od płci, także wartości prawdy, estetyczne, świeckie i religijne.

Słowa kluczowe: wartości, rodzina, komunikacja

Abstract: The value system of every human being, i.e. what is valuable and most important to them, is closely related to the quality of their functioning. This paper presents an analysis of selected family determinants of shaping the value system in young adults. For this purpose, a study was conducted among 252 men and 252 women and it was determined to what extent the quality of the marital communication of parents (measured by the Marriage Communication Questionnaire by Maria Kaźmierczak and Mieczysław Płopa), assessed retrospectively by them, is related to the choice of their preferred values described by Max. Scheler. The research only to some extent confirmed this relationship. They show that the higher the respondents rated the quality of their parents' marital communication, the more often they chose the most important moral values, and depending on their gender, also the values of truth, aesthetic and religious ones.

Keywords: values, family, communication

Wprowadzenie

System wartości, niepowtarzalny dla każdej jednostki, jest jednym z centralnych elementów osobowości człowieka. Rodzina, a szczególnie rodzice jako wychowawcy, wpływa na kształtowanie u dziecka hierarchii wartości całym spektrum swoich zachowań, których najczęstszym wyrazem jest szeroko rozumiana komunikacja interpersonalna. Artykuł składa się z dwóch części, w pierwszej zostanie przedstawiona

teoretyczna analiza na temat znaczenia wartości dla funkcjonowania człowieka oraz na temat zależności między środowiskiem rodzinnym, szczególnie diady małżeńskiej a rozwojem psychospołecznym dziecka. W części drugiej artykułu, przedstawione zostaną wyniki badań ukazujących związek między jakością obserwowanej w dzieciństwie relacji małżeńskiej rodziców, wyrażonej poprzez ich wzajemną komunikację a kształtowaniem się hierarchii wartości u ich dorosłych dzieci.

1. Teoretyczne podstawy badań

Max Scheler stwierdzał, że wartość „jest cechą obiektywną, samodzielną i nieredukowalną jakością. Akty ludzkiej świadomości nie tworzą wartości, ale jedynie je poznają. Bezpośrednie poznanie wartości dokonuje się w przeżyciach emocjonalnych, w aktach preferencji i miłości” (za: Kobyliński, 2001, s. 30). Poszczególne odczuwane wartości skupiają się w grupy i tworzą hierarchię. Znaczenie tych hierarchii w życiu każdego człowieka jest nie do przecenienia, gdyż tworzą one bazę do tworzenia się systemu przekonań i sądów, a te z kolei pomagają oraz usprawniają proces podejmowania decyzji, orientacji w świecie, przetwarzanie danych oraz osiąganie celów (Oleś, 2002).

Scheler stworzył cztery podgrupy (modalności), hierarchizując je od wartości najniższych: zmysłowe - hedonistyczne, witalne - życiowe, duchowe i religijne. Wartości duchowe podzielił na trzy podgrupy: estetyczne, prawdy i moralne. Wartości zmysłowe, to grupa wartości związana na swoim pozytywnym biegunie z przyjemnością, a na negatywnym z przykrością. Związane są mocno z wrażeniami uczuciowymi i z określonymi organami w ciele (może to być np. ból, przyjemność, głód, odczuwanie zapachu, zmęczenie). Należą do nich również wartości cywilizacyjne i luksusu. Wartości witalne w swoim pozytywnym biegunie związane są ze zdrowiem, siłą, bogactwem, szlachetnością, a w negatywnym z chorobą i słabością, ubóstwem, pospolitością (za: Brzozowski, 1995). Z tego obszaru wartości pochodzą emocje: radości, gniewu, lęku, wynikające np. ze stanu zdrowia, poczucia własnej mocy i sprawczości. Wartości duchowe dzielą się na: estetyczne, prawdy i moralności. Wartości z obszaru estetycznych, w pozytywnym biegunie odzwierciedlają harmonię i piękno, a w negatywnym brzydotę. W obszarze wartości prawdy, wartością jest sama prawda. W swoim pozytywnym biegunie wartością staje się samo poznanie prawdy, w negatywnym mijanie się z nią. Obszar wartości moralnych, w pozytywnym biegunie wskazuje na to, co słuszne, a w negatywnym na to, co niesłuszne. Wartości religijne zawierają wartości wskazujące na to, co święte i nieświęte. Są wartościami w hierarchii najwyżej usytuowanymi i w zależności od siły ich

natężenia jednostka może przesuwac się w swoich stanach między szczęściem a rozpaczą (Galarowicz, 1997, za: Wędzińska, 2013).

Biorąc pod uwagę istnienie obiektywnych, samostannych hierarchii wartości, należałoby spodziewać się, że wzrost emocjonalny, poznawczy i społeczny każdej jednostki będzie prowadził do poznania i cenięcia przez nią coraz wyższych wartości oraz, że doświadczanie okoliczności deprecjonujących rozwój jednostki, będzie prowadziło do kryzysu wartości, czyli cenięcia wartości coraz niżej położonych w tych hierarchiach (Brzozowski, 1995). Znajduje to potwierdzenie w koncepcjach Katarzyny Skrzypińskiej i Tymoteusza Drzeżdżona (2020), którzy wskazują, że osoby podlegające procesom transcendentowania odnajdują w przeżywanych doświadczeniach głębszy sens podnoszący wartość adaptacyjną jednostki, poprzez wzrost wewnętrznej motywacji. Przeciwnieństwem tego procesu jest deficyt w przeżywaniu transcendencji w sytuacji kryzysowej, prowadzący do zwątpienia w dotąd preferowane wartości, co prowadzi po pierwsze do przebudowania hierarchii wartości, po wtóre do problemów egzystencjalnych.

Wybrane przez jednostkę wartości stają się w życiu podstawą determinującą, organizującą i motywującą jej działania. Wartości stają się wzorem, według którego ocenia ona siebie i innych. Ponadto tworzą one trwałą strukturę przekonań jednostki. Struktura ta staje się centralną osią jej osobowości. Raz zorganizowana trudno ulega zmianom (Sokal, 2001). W osobowości wyróżnia się również innego typu hierarchię wartości, która pomaga jednostce w kierowaniu jej zachowaniem w czasie rzeczywistym, pod wpływem sytuacyjnym, a która związana jest z utrzymaniem relacji homeostatycznych organizmu. Wartości te mogą podlegać zmianie praktycznie z dnia na dzień (Fisher, 2017). W badaniach zauważono, że jednostki mogą pod wpływem konkretnych sytuacji nad wyraz eksponować pewne wartości, które w ich życiu występują w dużo niższych natężeniach, czyli postrzegają siebie jako innych, lepszych, niż prezentują się w rzeczywistości. Ma to liczne konsekwencje, zwłaszcza w życiu społecznym bowiem jakość życia społecznego będzie zależała m.in. od tego, jakie systemy wartości będą w swoim życiu prezentowały i realizowały pojedyncze jednostki, a nie od tego,

jakie wartości, będą werbalizowały (Anglim, Lievers, Everton, Grant, Marty, 2018). Należy podkreślić, że wartości związane z trzema obszarami potrzeb ludzkiej egzystencji: potrzeb jednostek jako organizmów biologicznych, potrzeb uregulowanych interakcji społecznych oraz potrzeb przetrwania i dobrobytu grup, człowiek nie jest w stanie samodzielnie zaspokoić. Aby móc je zrealizować, musi precyzować odpowiednie cele, komunikować innym o tych celach i nawiązywać z nimi współpracę, aby je osiągnąć. Wartości są społecznie pożądanymi koncepcjami używanymi do reprezentowania i komunikowania tych celów (Schwartz, Sortheix, 2018).

Rozpatrując wartości na płaszczyźnie jednostki należy podkreślić, że kształtują się one i utrwalają w ciągu życia poprzez ich odkrywanie i akceptację, a następnie jej klasyfikację, krystalizację, puryfikację, internalizację, lokalizację i na końcu realizację (Szymczyk, 2017). Jednostka zapoznaje się z wartościami w toku socjalizacji, najpierw poprzez wpływ wychowawczy rodziców, w dalszym ciągu przez nauczycieli, grupy rówieśnicze, massmedia i społeczeństwo, a także poprzez własne wewnętrzne doświadczenia (Sokal, 2001). Wraz z dorastaniem jednostka winna odkrywać unikalną osobistą hierarchię wartości, gdyż tylko taka gwarantuje jej uzyskanie autonomii, właściwości niezbędnej dla dojrzałości osobowości. Autonomia ta stanie się napędem do realizacji jej celów życiowych (Skimina, Schwartz, Ciecuch, Davidif, 2018).

Rodzina jest miejscem, w którym doświadcza się pierwszych i najsilniejszych relacji międzyludzkich, charakteryzujących się długotrwałością oraz silnym zaangażowaniem emocjonalnym (Wrzesień, 2000). W rodzinie relacje te tworzą się bez możliwości wyboru przez jednostkę, są trudno zastępowalne i angażują emocje w takim stopniu i zakresie, w jakim są jej potrzebne do tworzenia się jej indywidualnej tożsamości (Karmolińska-Jagodziak, 2016). Niezależnie od tego, jakie doświadczenia spotkają jednostkę w rodzinie oraz jaka jakość relacji w nich wystąpi, ona sama w sobie (rodzina) stanowić będzie dla dziecka wartość nadrzędną (Sokal, 2001). Według W. Września (2000) nie jest istotne, czy oddziaływanie rodziny ma wpływ destabilizujący czy stabilizujący na swoich członków, w każdym przypadku kształtuje ich tożsamość i postawy. Rodzina

jest też miejscem, w którym dochodzi do transmisji międzypokoleniowej w zakresie wartości przejawianych w danej rodzinie (Elżanowska, 2012). Jest to możliwe, ponieważ sama rodzina pozycjonuje się w systemie wartości dziecka bardzo wysoko, a jej wpływ jest prawie niezastępowalny. Istotne jest zatem, aby rodzina kształtująca hierarchię wartości swoich członków była miejscem, które dobrze wykorzysta dyspozycje psychiczne dzieci, kształtując w nich właściwy stosunek do norm i wartości (Sokal, 2001). Aby tak mogło się wydarzyć, rodzina powinna być miejscem relacji pełnej miłości, szacunku, życzliwości, wzajemnej uwagi. Powinna być miejscem wykorzystania potencjału rozwojowego swoich członków, poprzez ich samokształcenie i samodoskonalenie (Opozda, 2018).

Kształtowanie pożądanego systemu wartości u dzieci odbywa się w dużym stopniu poprzez wychowanie o charakterze relacyjnym. Człowiek jest istotą dialogiczną, społeczną, rozpoznającą się w kontakcie z innymi. „Ponieważ drugi człowiek jest źródłem wielu złożonych procesów emocjonalnych i poznawczych: może wzbudzać i redukować pobudzenie fizjologiczne, zaspakajać nasze ważne potrzeby lub blokować ich zaspakajanie, wspierać w trudnych sytuacjach, wpływać na naszą samoocenę, modyfikować nasze sądy o rzeczywistości, ukierunkować nasze zachowania” (Karmolińska-Jagodziak, 2016, s. 14). Od wyborów zachowań, przyjętych przez rodziców w doświadczaniu relacji interpersonalnych w rodzinie, zależeć będzie sposób przeżywania relacji interpersonalnych dziecka. Zachowania rodziców (także w aspekcie stosowanych przez nich środków wychowawczych) stają się punktem odniesienia, swoistą matrycą relacji, które dziecko będzie powielało w swoich kontaktach z innymi ludźmi. Matryce te staną się podstawą poznawczą oraz kształtować będą hierarchię wartości dziecka (Jezińska-Wiejak, 2013). Różnego rodzaju sytuacje w życiu rodziny są ważne w kontekście wzmacniania lub przewartościowania tego, co jest dla członków rodziny najbardziej cenne. Przejawianie nieprawidłowych postaw przez rodziców bądź stosowanie przez nich silnych kar wobec dzieci może powodować u nich silny stres i wpływać na pogorszenie ich stanu zdrowia, a w konsekwencji na zmiany w wartościowaniu podczas ich rozwoju

psychospołecznego (Gershoff, Goodman, Miller-Perrin, Holden, Jackson, Kazdin, 2018; Umberson, Thommer, 2020).

W relacyjnym kontekście wychowawczym, oddziałującym na rozwój młodego człowieka, szczególną rolę odgrywa interakcja zachodząca między jego rodzicami, będącymi moderatorami życia rodzinnego. Ich wzajemna postawa wobec siebie ściśle koreluje z atmosferą panującą w rodzinie. Małżonkowie o niskiej kulturze współżycia doprowadzają często do występowania konfliktów w rodzinie, w której bierne lub czynnie uczestniczą wszyscy jej członkowie (Szymczyk, 2017). Poprzez taką wzajemną interakcję małżonkowie transmitują wartości na całą rodzinę, powodując niejednokrotnie zmiany w hierarchii tych wartości u jej członków (Brzozowski, 1988).

Atmosfera panująca w domu rodzinnym odzwierciedla się w zachowaniu jego mieszkańców. Wpływ rodziców na dziecko odbywa się m.in. poprzez: modelowanie, identyfikację, naśladownictwo. Modelowanie jest możliwe, ponieważ dziecko pozostaje w ściślejszej relacji z rodzicami bez przymusu oraz w pozytywnym odniesieniu do nich. Małe dziecko nie ocenia i nie klasyfikuje zachowań rodziców. Przyjmuje to, co widzi jako zachowania do odwzorowywania (Płaczkiewicz, 2016). Atmosfera ta, to inaczej klimat emocjonalny, którego znaczenie wzrasta, jeśli weźmie się pod uwagę proces międzypokoleniowej transmisji wartości (Wałęcka-Matyja, Janicka, 2021). To właśnie ów klimat emocjonalny odpowiada za internalizację wartości preferowanych w rodzinie. Stają się one dla poszczególnych osób autonomiczne i z wysokim prawdopodobieństwem będą przenoszone do kolejnych pokoleń (Jezińska-Wiejak, 2012). W procesie identyfikacji stwierdza się wewnętrzną motywację dziecka do bycia takim, jak rodzic. W jego strukturę osobowości zostają zaimplantowane normy i wartości przestrzegane w rodzinie, które z czasem stają się względnie stałymi cechami jego charakteru (Cywińska, 2008). Widać to wyraźnie m.in. w badaniach potwierdzających naśladowanie przez dzieci agresji obserwowanej u rodziców i powtarzanej w ich kontaktach z rówieśnikami (Frankowiak, 2020), w badaniach ukazujących korelację pozytywną między stylem interpersonalnego funkcjonowania

młodzieży a jej oceną dotyczącą powodzenia małżeńskiego rodziców (Kaleta, 2012), czy w badaniach potwierdzających, że wychowywanie się w domach, w których panowała właściwa atmosfera rodzinna z prawidłową komunikacją między rodzicami oraz między rodzicami a dziećmi wzrastali respondenci potrafiący budować udane relacje z własnymi współmałżonkami (Komorowska-Pudło, 2019). Utrzymywanie pozytywnych relacji emocjonalnych z własnymi rodzicami w dorosłości także pozytywnie oddziałuje na jakość dobrostanu osobistego i małżeńskiego ludzi w średnim wieku (Polenick, Fredman, Birditt, Zarit, 2016).

Kochający się, czy choćby przyjaźnie nastawieni do siebie małżonkowie podtrzymują swoisty dialog osobowy, w którym wzajemne relacje, w tym słuchanie i mówienie tworzy płaszczyznę porozumienia (Godawa, 2020). Przeciwnie dzieje się w rodzinach nieufnych i oddalających się od siebie małżonków, gdzie dzieci i młodzież pozostawione same sobie kształtują w sobie obraz świata, w którym nie potrafią odczuwać zadowolenia, a drugi człowiek może stanowić zagrożenie. Każde z zachowań małżonków-rodziców samo w sobie jest medium pewnych wartości, oddziałujących na tworzenie atmosfery wychowawczej, w której dzieci odkrywają wartości, kształtują swoje postawy i tworzą przekonania związane z ich przyszłymi wyborami i celami życiowymi.

Otwartą i szczerą komunikacją małżonkowie jako rodzice kształtują atmosferę rodzinną, dostarczając pozytywnych wrażeń, które stają się tłem wychowawczym. Zwielokrotnione, ciepłe i bliskie interakcje tworzone dzięki procesom komunikacyjnym wspomagają przemiany rozwojowe, między innymi poprzez przekaz, że wartością jest drugi bliski człowiek (tamże). Najbardziej otwarta, szczerza komunikacja toczy się w rodzinie oraz między małżonkami, jako osobami najbardziej intymnie ze sobą powiązanymi (Sillars, Vangelisti, 2018).

Według G. Żuka (2016) ważne dla podmiotu wartości można rozpoznać poprzez odtworzenie stosunku emocjonalnego podmiotu do tego, co cenne. Oznaczać to będzie, że jeśli małżonkowie są dla siebie wartością i to wartością nadrzędną, będą o siebie dbali, jak o najwyższe dobro. To, czy są dla

siebie wartością, czy też antywartością przekażą sobie poprzez komunikację, która jest czułym nośnikiem wartości (tamże).

Wzajemna niechęć małżonków, wyrażana często niechętnym stosunkiem do otoczenia, również do członków rodziny, manifestowana poprzez emocjonalne wycofanie oraz raniącą komunikację, może być przyczyną powstawania u młodych osób wielu negatywnych uczuć oraz konfliktów aksjologicznych, szczególnie niebezpiecznych w okresie dorastania. W tym czasie u nastolatków następuje wykształcanie się światopoglądu, w którego skład wchodzi również nowa hierarchia wartości, powstała w wyniku konfrontacji z tymi, które to tej pory uważane były za oczywiste (Musiał, 2019), a które były niewolijonalne, czyli przekazane z zewnątrz (Skimina i in., 2018). Wartości te mogą w tym okresie życia zostać odrzucone przez dorastających i zastąpione np. antywartościami, opartymi na niechęci do wartości deklarowanych przez rodziców i ich stylu życia. To może zdarzyć się, gdy obserwują oni w domu rodzinnym niewłaściwe formy komunikowania się rodziców w relacjach małżeńskich oraz w relacjach z pozostałymi domownikami. Mimo przemian w hierarchii wartości młodych ludzi większa ich część oraz większość reguł wartościowania zostaje zinternalizowana i umocniona w osobowości dziecka w niezmienionej formie. W efekcie tego przy każdej okazji, również w kontaktach poza rodziną, ugruntowana hierarchia wartości będzie wpływała na ocenę rzeczywistości, bez konieczności wchodzenia w kontakt z realną sytuacją (Elżanowska, 2012).

Małżonkowie chcący dbać o wysoką jakość swoich relacji powinni angażować się we własny rozwój. Ważnym elementem tego samokształcenia jest m.in. rozpoznawanie własnego stylu komunikacyjnego, mogącego wpłynąć na podniesienie lub wzmacnianie osobistych kompetencji komunikacyjnych, które pomogą w tworzeniu bezpiecznego środowiska rodzinnego i w wspieraniu wzajemnej bliskości. Mieczysław Płopa (za: Kucharski, Rutkowska, 2019), wyróżnił trzy style komunikacyjne: wspierający, zaangażowany, deprecjonujący, pozwalające na określenie wyżej opisanego kontaktu w relacji interpersonalnej. Wyróżnione style komunikacyjne to inaczej wymiary lub strategie. Jedne mają charakter wspierający w rozwiązywaniu

sytuacji konfliktowych, inne utrudniający. Wymiar wspierania wyraża się poprzez troskę o partnera, wspólne rozwiązywanie powstałych sporów i niejasności, zainteresowanie potrzebami małżonka, docenianie go, chwalenie. Wymiar zaangażowania obejmuje zachowania pomagające tworzyć atmosferę bliskości, zaufania, poczucia wyjątkowości partnera oraz niwelujące sytuacje konfliktowe. Odbywa się to poprzez wybieranie bliskości, zamiast wybierania samotności emocjonalnej dla ochrony siebie w chwilach stresu (Fitness, 2015). W wymiarze deprecjacji mieszczą się wszystkie te zachowania, które nie służą utrzymaniu bliskości małżonków. Jest to wrogość, brak wzajemnego poszanowania, kłótniowość, drobiazgowość, chęć dominacji (Płopa, za: Kucharski, Rutkowska, 2019). Trzy wyróżnione przez Płopę style komunikacyjne staną się podstawą do dalszych rozważań podczas analizy empirycznej, w której badany będzie związek jakości komunikacji między rodzicami a kształtowaniem systemu wartości ich dzieci w dorosłym życiu.

Małżonkowie, jako pierwsi nauczyciele języka swoich dzieci, biorą odpowiedzialność za kulturę językową w rodzinie. Dzieci nie rodzą się z umiejętnościami komunikacyjnymi, ale je nabywają w trakcie kontaktów interpersonalnych. Wiedza związana z komunikacją to nie tylko zasób słów, ale również świat uczuć, emocji, myśli, wartości i potrzeb. Aby opanować tę wiedzę dziecko potrzebuje odpowiednich wzorców od najmłodszych lat swojego życia. Świat wartości to również język, właśnie nim posługuje się jednostka opowiadając o otaczającym ją świecie lub stosunku do siebie samego. Analizując wypowiedzi poszczególnych osób, zawsze dowiadujemy się o ich sposobie wartościowania świata (Żuk, 2016).

2. Podstawy metodologiczne badań własnych

Badania zostały przeprowadzone w latach 2017 i 2018 wśród młodych dorosłych w wieku 20-35 lat. Respondenci zamieszkiwali w miejscowościach o różnej wielkości w województwie zachodniopo-

morskim i lubuskim. W badaniach wzięły udział 504 osoby, w tym 252 mężczyzn i 252 kobiet żyjących w związkach małżeńskich.

Problemem badawczym przyjętym do analizy w niniejszym artykule było pytanie: Jaki jest związek subiektywnej oceny jakości komunikacji małżeńskiej pomiędzy rodzicami respondentów, obserwowanej przez nich w dzieciństwie a hierarchią ich wartości w dorosłości? Przyjęto hipotezę, że im wyższa jest ocena poziomu komunikacji małżeńskiej rodziców, obserwowanej w dzieciństwie przez respondentów, w tym dotyczącej wsparcia i zaangażowania, a niższy poziom obserwowanej deprecjacji, jaką rodzice respondentów sobie okazywali, tym wyżej oceniać będą oni wartości prawdy, moralne, religijne i świeckie, a niżżej wartości hedonistyczne, witalne i estetyczne. W badaniach wyłoniono dwie zmienne. Za zmienną zależną przyjęto system wartości młodych dorosłych, a za zmienną niezależną subiektywną ocenę respondentów na temat jakości komunikacji ich rodziców w okresie, gdy zamieszkiwali oni z nimi w okresie swojego dzieciństwa. Do prezentacji wyników badań wykorzystano pomiary korelacji pomiędzy zmiennymi. Analiza statystyczna umożliwiająca pomiar zależności między zmiennymi została przeprowadzona z wykorzystaniem współczynnika korelacji ρ – Spearmana.

Do weryfikacji postawionego problemu badawczego wykorzystano dwa standaryzowane narzędzia badawcze. Pierwszym był Kwestionariusz Komunikacji Małżeńskiej – KKM M. Kazimierczak i M. Płopy (Kazimierczak, Płopa, 2008; Płopa, 2006), który został dla celów badawczych zmodyfikowany w celu zbadania jakości komunikacji rodziców w sposób retrospektywny przez respondentów. Kwestionariusz ten umożliwia analizę poziomu wsparcia (szacunek wobec partnera, docenianie jego pracy, zainteresowanie jego doświadczeniami i przeżyciami, troska i wspólne rozwiązywanie problemów), zaangażowania (tworzenie atmosfery bliskości i zrozumienia w związku, okazywanie sobie uczuć, podkreślanie wzajemnej wyjątkowości i wartości, organizowanie wspólnego czasu dla siebie, dbałość o zapobieganie konfliktom) i deprecjacji (zachowania agresywne, dominacja, kontrolowanie, brak wzajemnego szacunku) (Płopa, 2006). Drugim narzędziem badawczym była

Skala Wartości Schellerowskich - SWS, w adaptacji P. Brzozowskiego (1995), umożliwiająca dokonanie przez respondentów własnej oceny cenionych wartości. Narzędzie to umożliwia pomiar wartości hedonistycznych (cenności szczegółowe: dostatnie życie, miłość erotyczna, posiadanie, przyjemność, radość życia, wygoda, wypoczęcie, życie pełne wrażeń), wartości witalnych (cenności szczegółowe: odporność na zmęczenie, siła fizyczna, sprawność, sprężystość ciała, umiejętność znoszenia chłodu i głodu), wartości estetycznych (cenności szczegółowe: elegancja, gustowność, harmonia, ład rzeczy, proporcjonalność kształtów, regularność rysów i uporządkowanie), wartości prawdy (cenności szczegółowe: inteligencja, logiczność, mądrość, obiektywność, otwarty umysł, rozumienie, szerokie horyzonty umysłowe, wiedza), wartości moralnych (cenności szczegółowe: dobroć, honor, miłość bliźniego, pomaganie innym, prawdomówność, rzetelność, szczerść, uczciwość, uprzejmość, życzliwość), świętości świeckie (cenności szczegółowe: honor, kraj, naród, niepodległość, ojczyzna, państwo, patriotyzm) oraz świętości religijne (cenności szczegółowe: Bóg, wiara, zbawienie i życie wieczne) (Brzozowski, 1995).

3. Wyniki badań własnych

Analizę danych pozwalających znaleźć odpowiedź na postawiony wyżej problem badawczy rozpoczęto od pomiaru związku wsparcia, czyli pierwszego wymiaru komunikacji małżeńskiej rodziców respondentów, ocenionych w sposób retrospektywny z preferowanymi przez nich wartościami (dane te ukazuje tabela 1).

Podczas analizy szczegółowych aspektów dotyczących ocenianej przez respondentów jakości komunikowania się rodziców ze sobą zaobserwowano więcej zależności w skali wsparcia niż w skali zaangażowania i deprecjacji (tabela 1). Im wyższy był poziom obserwowanego przez nich wsparcia kierowanego przez matki do ojców, tym cenniejsze dla nich były wartości estetyczne, moralne, prawdy i świętości świeckie, a na poziomie tendencji świętości religijne. Im wyżej oceniali wsparcie okazywane przez ich ojców wobec ich matek, tym wyższy był poziom preferowanych przez nich wartości estetycznych,

Tabela 1. Związek poziomu wsparcia rodziców wobec siebie w subiektywnej ocenie respondentów z ich systemem wartości

Wartości preferowane przez respondentów	Wsparcie rodziców respondentów wobec siebie							
	Matki wobec ojca				Ojca wobec matki			
	Mężczyźni		Kobiety		Mężczyźni		Kobiety	
	<i>rho</i>	<i>p</i>	<i>rho</i>	<i>p</i>	<i>rho</i>	<i>p</i>	<i>rho</i>	<i>p</i>
Wartości estetyczne	0,14	0,028	0,00	0,996	0,14	0,025	0,10	0,123
Wartości prawdy	0,17	0,006	0,04	0,511	0,14	0,028	0,04	0,576
Świętości świeckie	0,17	0,006	0,06	0,331	0,17	0,006	0,04	0,567
Świętości religijne	0,11	0,076	0,22	0,000	0,03	0,662	0,16	0,010
Wartości moralne	0,13	0,036	0,17	0,006	0,13	0,043	0,14	0,022
Wartości witalne	0,04	0,524	0,04	0,545	0,05	0,412	0,04	0,528
Wartości hedonistyczne	0,11	0,091	0,00	0,980	0,16	0,009	0,09	0,163

Tabela 2. Związek poziomu zaangażowania rodziców wobec siebie w subiektywnej ocenie respondentów z ich systemem wartości

Wartości preferowane przez respondentów	Zaangażowanie rodziców respondentów wobec siebie							
	Matki wobec ojca				Ojca wobec matki			
	Mężczyźni		Kobiety		Mężczyźni		Kobiety	
	<i>rho</i>	<i>p</i>	<i>rho</i>	<i>p</i>	<i>rho</i>	<i>p</i>	<i>rho</i>	<i>p</i>
Wartości estetyczne	0,18	0,004	0,09	0,154	0,20	0,002	0,11	0,082
Wartości prawdy	0,17	0,006	0,07	0,264	0,13	0,042	0,00	0,962
Świętości świeckie	0,15	0,017	0,08	0,201	0,13	0,041	0,02	0,725
Świętości religijne	0,11	0,094	0,14	0,031	-0,03	0,682	0,08	0,231
Wartości moralne	0,11	0,074	0,13	0,042	0,12	0,063	0,10	0,107
Wartości witalne	0,03	0,617	0,07	0,274	0,07	0,238	0,05	0,398
Wartości hedonistyczne	0,11	0,090	0,07	0,287	0,15	0,016	0,09	0,139

Tabela 3. Związek poziomu deprecjacji rodziców wobec siebie w subiektywnej ocenie respondentów z ich systemem wartości

Wartości preferowane przez respondentów	Deprecjacja rodziców respondentów wobec siebie							
	Matki wobec ojca				Ojca wobec matki			
	Mężczyźni		Kobiety		Mężczyźni		Kobiety	
	<i>rho</i>	<i>p</i>	<i>rho</i>	<i>p</i>	<i>rho</i>	<i>p</i>	<i>rho</i>	<i>p</i>
Wartości estetyczne	-0,05	0,402	0,06	0,320	-0,05	0,431	0,04	0,506
Wartości prawdy	-0,12	0,048	0,02	0,725	-0,04	0,500	0,07	0,279
Świętości świeckie	-0,07	0,254	0,01	0,821	-0,01	0,824	0,10	0,103
Świętości religijne	-0,11	0,086	-0,05	0,389	0,00	0,955	-0,02	0,722
Wartości moralne	-0,16	0,010	-0,06	0,304	-0,09	0,150	-0,04	0,551
Wartości witalne	-0,01	0,917	0,07	0,254	0,03	0,669	0,08	0,191
Wartości hedonistyczne	-0,05	0,442	0,08	0,182	-0,03	0,653	0,01	0,888

hedonistycznych, prawdy, moralnych i świętości świeckich. W przypadku badanych kobiet związków istotnych statystycznie pomiędzy analizowanymi zmiennymi jest zdecydowanie mniej. Z badań wynika, że im wyższy był poziom wsparcia kierowanego przez ich matki do ich ojców oraz przez ojców do ich matek, tym wyżej ceniły one świętości religijne oraz wartości moralne.

Pomiar zależności pomiędzy zaangażowaniem w budowanie relacji między rodzicami, obserwowanym w dzieciństwie przez respondentów a preferowaniem przez nich określonych wartości w dorosłości został ukazany w tabeli 2.

Z analizy związku subiektywnej oceny poziomu zaangażowania rodziców respondentów w budowanie wzajemnej relacji małżeńskiej z ich systemem wartościowania wynika, że niewielka jest ilość zależności istotnych statystycznie (tabela 2). Im wyżej mężczyźni oceniali jakość komunikacji zachodzącej między rodzicami w zakresie zaangażowania, tym częściej wybierali wśród najważniejszych dla nich wartości estetyczne, prawdy i świętości świeckie, a na poziomie tendencji także wartości moralne. W przypadku, gdy obserwowali oni w dzieciństwie wyższy poziom zaangażowania ojców wobec matek, wyższa była też ich ocena wartości hedonistycznych. W grupie badanych kobiet stwierdzono związek pomiędzy wyższym poziomem obserwowanego zaangażowania kierowanego w budowaniu relacji przez ich matki do ich ojców a preferowaniem przez nie świętości religijnych i wartości moralnych. Nie zaobserwowano związków istotnych statystycznie podczas pomiaru zależności między obserwowanym przez kobiety w dzieciństwie zaangażowaniem ojców wobec matek a ich systemem wartości. Zależność taką, na poziomie tendencji, stwierdzono jedynie w przypadku związku tej zmiennej z preferowaniem przez respondentki wartości estetycznych.

Ostatnią analizę szczegółowego wymiaru komunikacji małżeńskiej rodziców respondentów, poświęconą deprecjacji i jej związkowi z preferowaniem przez badane osoby określonych wartości, zaprezentowano w tabeli 3.

Bardzo mało związków istotnych statystycznie zaobserwowano w przypadku pomiaru zależności pomiędzy subiektywną oceną respondentów na temat

poziomu deprecjonowania siebie przez rodziców w okresie, gdy mieszkali oni z rodzicami w dzieciństwie a ich systemem wartości. Stwierdzono jedynie, że im wyższy był poziom obserwowanej deprecjacji, którą matki okazywały ojcom respondentów, tym rzadziej młodzi mężczyźni wybierali wartości prawdy i wartości moralne, a na poziomie tendencji także świętości religijne (tabela 3).

Wnioski z badań

Respondenci pochodzili z domów, w których znacząca grupa (57,5% osób) obserwowała niski poziom wzajemnej komunikacji rodziców w ich relacji małżeńskiej. Otrzymali oni obraz niskiego poziomu lub braku szacunku, zainteresowania i troski, współpracy w rozwiązywaniu problemów, bliskości, dbałości o relacje, przy wysokim poziomie agresywności, dominowania i kontrolowania, krytykowania, poniżania, konfliktowości, jakie miały miejsce między ich rodzicami. Tylko co piąty respondent (21,8%) wzrastał w domach o pozytywnej atmosferze, budowanej przez wysoce wspierających się rodziców i zaangażowanych w budowanie satysfakcjonującej relacji.

Skala preferowanych przez respondentów wartości ukazała dominację wybieranych cenności skierowanych na zmysłowość i witalność. Połowa respondentów wysoko preferowała wartości hedonistyczne (51%) i witalne (40,5%), koncentrujących wybierając je osoby na doznaniach przyjemnościowych, poczuciu sprawności, głównie fizycznej i zdrowiu. Wartości duchowe, czyli estetyczne, prawdy i moralności były preferowane przez mniej niż co trzecią osobę (odpowiednio: 31,3; 30,6 i 28,2%). Skupiają one zaangażowanie wybierających je respondentów na harmonii i pięknie, poznawaniu prawdy oraz określaniu tego, co słuszne lub niesłuszne w otaczającym ich świecie. Najmniej ważną okazała się dla badanych młodych dorosłych grupa świętości świeckich i religijnych (jako ważne wybrało je odpowiednio: 21,2 i 17,5% respondentów). Dla prawie połowy z nich nie były szczególnie istotne ani kwestie patriotyczne (dla 44,9% osób), ani związane z wiarą, zbawieniem i życiem wiecznym (dla 45,6% osób). I chociaż są w hierarchii określonej przez Schelera wartościami

najwyżej usytuowanymi, związanymi ze wzrostem emocjonalnym, poznawczym i społecznym każdej jednostki, to jednak były wartościami najrzadziej preferowanymi przez badane osoby. Można zadać w tym miejscu pytanie, jakie okoliczności wpływają na rozwój jednostek, że cenią te wartości, które są coraz niżej położone w hierarchiach opisanych przez Schelera. Jedną z odpowiedzi może koncentrować się wokół analizy związku jakości atmosfery rodzinnej, w której wzrastają dzieci i młodzież z budowaniem określonej hierarchii wartości.

Postawione w części metodologicznej pytanie o związek między subiektywną oceną jakości wzajemnej komunikacji rodziców, obserwowanej w dzieciństwie przez respondentów, w fundamentalnym stopniu oddziałującą na atmosferę życia rodzinnego w całym domu a preferowanymi przez nich wartościami prowadzi, po analizie wyników badań, do konkretnych odpowiedzi. Preferowanie przez respondentów wartości moralnych korelowało dodatnio z ogólnie ocenianą przez respondentów komunikacją ich rodziców, a w szczególności z obserwowanym wsparciem i w nieco mniejszym stopniu z zaangażowaniem, jakim obdarzali się rodzice badanych osób. Im wyższy był poziom deprecjacji, jaką obserwowali badani mężczyźni w relacji kierowanej przez ich ojców do matek, tym niższy był poziom cenięcia przez nich wartości moralnych. Im wyższy był poziom deprecjacji, jaką obserwowali badani mężczyźni u swoich ojców w ich relacjach z matkami, tym niższy był poziom cenięcia przez nich wartości moralnych.

Wybór świętości religijnych jako ważnych dla respondentów wiązał się w większym stopniu z wyższym poziomem obserwowanej przez nich komunikacji, jaką matki urzeczywistniały w relacji z ich ojcami. Dotyczy to szczególnie obserwowanego wsparcia i zaangażowania (w większym stopniu związek ten ujawnił się u badanych kobiet niż u mężczyzn). Preferowanie wartości świeckich, prawdy i estetycznych korelowało pozytywnie, w przypadku mężczyzn, z wyższą oceną komunikacji małżeńskiej rodziców, głównie w obszarze ich wzajemnego wspierania się, jak i zaangażowania w budowanie małżeńskiej relacji. Dodatkowo okazało się, że ceniienie wartości prawdy przez mężczyzn korelowało ujemnie z deprecjonowaniem ojców przez matki. Wybór przez mężczyzn wartości hedonistycznych korelował dodatnio, głównie na poziomie tendencji, z oceną jakości wsparcia oraz zaangażowania, jakim obdarzali się ich rodzice. W przypadku wyboru wartości witalnych żadnego związku z ocenianą komunikacją małżeńską nie stwierdzono.

Przedstawione w niniejszym artykule wyniki badań pozwalają na postawienie wniosku, że w pewnym stopniu hierarchia cenionych przez respondentów wartości wiązała się z jakością atmosfery rodzinnej, w której wzrastali, choć związki te miały niewielką siłę i różniły się w zależności od płci badanych osób oraz oceny wzajemnego komunikowania się ich rodziców. W związku z tym można założyć, że hierarchia wartości młodych dorosłych uwarunkowana jest także innymi, niż opisane tutaj czynniki rodzinne.

Bibliografia

- Anglim, J., Lievers, F., Everton, L., Grant, S., Marty, A. (2018). Hexaco personality predicts counterproductive work behavior and organizational citizenship behavior in lowstakes and job applicant contexts, *Journal in Personality*, 77, 11-20, <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2018.09.003>.
- Brzozowski, P. (1988). Przekazywanie wartości w rodzinie, *Psychologia Wychowawcza*, 2, 190-199.
- Brzozowski, P. (1995). *Skala wartości Schelerowskich - SWS*, Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Cywińska, M. (2008). Konflikty między rodzicami - zagrożeniem dla konstruktywnego funkcjonowania dzieci w sytuacjach konfliktów, (w:) S. Guz (red.), *Dziecko a zagrożenia współczesnego świata*, 161-170, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.
- Elżanowska, H. (2012). Międzypokoleniowa transmisja wartości w rodzinie, *Studia z Psychologii*, 18, 97-114.
- Fisher, R. (2017). From Values to behavior and from behavior to Values, (in:) S. Roccas, L. Sogiv, (red.), *Values and Behavior. Taking a Cross-Cultural Perspective*, 219-235, Berlin: Springer, https://doi.org/10.1007/978-3-319-56352-7_10.
- Fitness, J. (2015). Emotions in Relationship, (w:) M. Mikulincer, P. Shaver (red.), *APA Handbook of Personality and Social Psychology*, 3, 297-318, American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14344-011>.
- Frankowiak, J. (2020). Agresja werbalna w kontekście innych zachowań problemowych adolescentów, *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 2(42), 445-454, <https://doi.org/10.34766/fetr.v42i2.271>.

- Gershoff, E., Goodman, G., Miller-Perrin, C., Holden, G., Jackson, Y., Kazdin, E. (2018). The strength of the causal evidence against physical punishment of children and its implications for parents, psychologists, and policymakers, *American Psychologist*, (5)73, 626-638, <https://doi.org/10.1037/amp0000327>.
- Godawa, G. (2020). Wartości w rodzinie zaczerpnięte od dzieci, *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 2(39), 63-72, <https://doi.org/10.17951/lrp.2020.39.2.63-72>.
- Jezińska-Wiejak, E. (2013). Rodzina jako międzypokoleniowa płaszczyzna transmisji wartości, *Wychowanie w rodzinie*, 2(8), 286-299.
- Kaleta, K. (2012). Ocena powodzenia małżeństwa rodziców a style interpersonalnego funkcjonowania młodzieży, *Psychologia Rozwojowa*, 3(17), 39-55.
- Karmolińska-Jagodźiak, E. (2016). Relacje międzygeneracyjne - istota i znaczenie. Wprowadzenie, (w:) E. Karmolińska-Jagodźiak (red.), *Międzypokoleniowe relacje młodzieży z rodzicami. Wybrane konteksty edukacyjne*, 13-22, Leszno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Króla S. Leszczyńskiego.
- Kaźmierczak, M., Płopa, M. (2008). *Kwestionariusz Komunikacji Małżeńskiej*, Warszawa: VIZJA Press&IT.
- Kobyliński, A. (2001). Historyczność sądów moralnych w etyce wartości Maxa Schelera, (w:) Z. Sareło (red.), *Meandry etyki*, 17, 29-46, Olecko: Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej.
- Komorowska-Pudło, M. (2019). *Środowisko wychowawcze domu rodzinnego a relacje małżeńskie w dorosłym życiu*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- Kucharski, A., Rutkowska, E. (2019). Humor Styles and Communication in Relationship, *Socialization and Human Development, International Scientific Journal*, 1(1), 13-24, <https://doi.org/10.37096/SHDISJ-19-1.1-0002>.
- Musiak, D. (2019). Rola komunikacji w budowaniu relacji między dorastającymi a rodzicami, *Fides et Ratio*, 2(38), 17-49, <https://doi.org/10.34766/fetr.v2i38.65>.
- Oleś, P. (2002). Z badań nad wartościami i wartościowaniem: niektóre kwestie metodologiczne, *Roczniki Psychologiczne*, 5, 53-74.
- Opozda, D. (2018). Integral Upbrining as the Fundamental Category of Practice and Theory of Pedagogy of Family in Christian Inspiration, *Pedagogia Christiana*, 2(42), 151-164.
- Płopa, M. (2006). *Więzi w małżeństwie i rodzinie*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Płaczekiewicz, B. (2016). Teoria społecznego uczenia się a wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym, *Spoleczeństwo. Edukacja. Język*, 4, 129-137.
- Polenick, C.A., Fredman, S.J., Birditt, S.B., Zarit S.H. (2018). Relationship Quality with Parents: Implications for Own and Partner Well-Being in Middle-Aged Couples, *Family Process*, 1(57), 253-268, <https://doi.org/10.1111/famp.12275>.
- Sillars, A., Vangelisti, A.A. (2018). Communication: Basic Properties and their Relevance to Relationship Research, (w:) A. Al. Vangelisti, D. Perlman (red.), *The Cambridge Handbook of Personal Relationship*, 243-255, New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316417867.020>.
- Skimina, E., Schwartz, S., Ciecuch, J., Davidov, E., Algesheiner, R. (2018). Testing the circular structure and Importance hierarchy of value states in real-time behaviors, *Journal of Research in Personality*, 2, 42-49, <https://doi.org/10.32872/spb.30299>.
- Skrzypińska. K., Drzeżdżon, T. (2020). Inteligencja duchowa i jej buforowa rola w przebiegu kryzysów egzystencjalnych na przykładzie kryzysu wieku średniego, (w:) K. Skrzypińska (red.), *Okiem młodych badaczy. O duchowości i religijności inaczej*, 119-144, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Sokal, U. (2001). Wartości preferowane przez osoby dorosłe pochodzące z rodzin pełnych i rozwiedzionych, *Roczniki Socjologii Rodziny*, 13, 161-167.
- Schwartz, S., Sortheix, F. (2018). Values and Subjective Well-Being, (in:) E. Diener, S., Oishi, L. Tay (eds.), *Handbook of Well-Being*, 1-25. Salt Lake City: UT: DEF Publishers.
- Szymczyk, L. (2017). Rola rodziny w rozwijaniu systemu wartości, *Łódzkie Studia Teologiczne*, 1, 7-20.
- Umberson, D., Thomeer, M. (2020). Family Matters: Research on Family Ties and Health, 2010-2020, *Journal of Marriage and Family*, 1(82), 404-419, <https://doi.org/10.1111/jomf.1264>.
- Wałęcka-Matyja, K., Janicka, I. (2021). *Rodzina jako wartość. Analiza psychologiczna wartości rodzinnych*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wędzińska, M. (2013). Człowiek na drodze do wartości. Myśl etyczna Maxa Schelera - implikacje pedagogiczne, *Przegląd Pedagogiczny*, 1, 31-43.
- Wrzesień, W. (2000). Relacje międzypokoleniowe a rodzina, *Rocznik Socjologii Rodziny*, 12, 57-70.
- Żuk, G. (2016). *Edukacja aksjologiczna zarys problematyki*, Lublin: Wydawnictwo Marii Curie-Skłodowskiej.